

In Ukraine, the social partners and the labour inspectors committed to disseminate good national practices developed at pilot companies throughout Ukraine.

5. Looking at ways to encourage more women to get involved in safety committees. For example, are meetings held at times when women can attend?

Generally, a job that is unsafe for one sex will be unsafe for the other.

Literature:

1. ILO introductory report: global trends and challenges on occupational safety and health: XIX World Congress on Safety and Health at Work: Istanbul Turkey, 11-15 September 2011 / International Labour Office. – Geneva : ILO, 2011. – 53 p.
2. Keyserling M. Analysis of manual lifting tasks: a qualitative alternative to the NIOSH Work Practice Guide / M. Keyserling // American Industrial Hygiene Association Journal. – 1989. – Vol. 50. – Iss. 3 March. – P. 165 – 173.
3. Frankenhaeuser M. Women, Work and Health: Stress and Opportunities / M. Frankenhaeuser, U. Lundberg, M. Chesney. – N. Y. : «Plenum Press», 1991.
4. Gender mainstreaming in the public employment service in Ukraine: trainer's guide / Valli Corbanese; ILO Decent Work Technical Support Team and Country Office for Central and Eastern Europe. – K. : ILO, 2011. – 103 p.

УДК 321.7:323.22

Головченко А. В., НУ «ОЮА»

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ

У статті визначена сутність демократії, основні теоретико-методологічні підходи, позиції та роль країн Центрально-Східної Європи на шляху демократизації. Виділено два основних напрямки передумов демократизації: структурний та процедурний. Визначені типи конкретних структурних передумов демократизації. Акцентується увага на важливій ролі окремих політичних діячів та течій впливу демократичних процесів.

В статье определена сущность демократии, основные теоретико-методологические подходы, позиции и роль стран Центрально-Восточной Европы на пути демократизации. Проанализированы теоретические учения. Выделены два основных направления понимания предпосылок демократизации:

структурное и процедурное. Определены типы структурных предпосылок демократизации. Акцентируется внимание на важной роли отдельных политических деятелей и течений в ходе демократических процессов.

In presented article the was aspiring to define the essences of democracy, main theoretical and methodic approaches, structure and possibility of successful realisation of the society democratization basic prerequisites of countries in the Central-East Europe. Many theoretical basics of russian and foreign scientists were examined. As a consequence the author defines two main approaches to understanding the prerequisites of democratization: structural and procedural approaches. Main types of structural prerequisites of democratization were defined. The important role of separate political players is emphasized in the article in process or regress of democratic processes.

Руйнація тоталітарних режимів у багатьох країнах Центрально-Східної Європи і швидке зростання демократії у світі спонукали представників політичної науки знову звернутися до дослідження проблем демократизації. Серед них найбільш актуальною є дослідження демократизації суспільства. Тому актуальність проблеми полягає в тому, що на сучасному етапі розвитку міжнародних відносин, в першу чергу, потрібно вирішити конкретну проблему: чому за рівних стартових можливостей одні країни вдало йдуть шляхом демократизації (недавні країни колишнього соціалістичного табору – Польща, Угорщина, Чехія, Словаччина), а в інших – усі спроби кінцево успішно встановити демократію закінчуються невдало. На це питання намагалися знайти відповідь багато вчених, але воно й досі залишається не до кінця вирішеним.

Розглядаючи теоретичні і методологічні підходи до проблеми визначення демократії, зрозуміло, що впродовж історії людство прагнуло до матеріального добробуту, такого устрою громадського життя, щоб бути вільним, відчувати справедливе ставлення до себе і жити в правовій державі. Цю тенденцію максимально може реалізувати лише демократія – політичний механізм, гнучкий до змін в організації суспільства, найстійкіший у розвитку сучасності. Мислителі всіх часів прагнули створити ідеальне суспільство, де б панували мир, щастя, соціальна справедливість, а люди були вільні і рівні у правах. Пошуки соціального механізму справедливого розподілу суспільних благ між людьми тривають і нині, а сама ця ідея ототожнюється з демократією. Аналіз демократії є актуальним в Україні, яка творить сьогодні нову соціальну, правову державу. Також важливим для політичної науки є аналіз політики країн Центрально-Східної Європи на шляху демократизації.

Теоретико- методологічні підходи до визначення демократії активно розробляються в зарубіжній і вітчизняній політичній науці. Інтерес

учених зрозумілий, якщо врахувати важливість демократизації для становлення нових політичних режимів у постсоціалістичних країнах для повноцінної діяльності політичних систем і громадянського суспільства.

Демократія, у звичному розумінні, – це влада народу, а в ширшому сенсі хрестоматійним стало знамените формулювання, яке надав демократії А. Лінкольн у «Геттисберзькому зверненні» 1863р. Він присягається перед «лицем славних полеглих», що «ця нація в державі Божій дасть нове народження свободі і що правління, яке належить народу, здійснюється народом і служить народу, ніколи не зникне з лиця Землі». По-іншому це звучить так: «Клянемося, що полегли не віддали своє життя задарма, що наша нація, Господом благословенна, знайде відродження свободи, що правління народу, зумовлене народом, для народу ніколи не зникне з лиця Землі» [1]. Тут виражено різні аспекти й ознаки демократії: вона виходить із самого народу, здійснюється народом і в інтересах народу. Значення демократії як влади для народу має перспективу, в якій вона розглядається як мета держави, якої може досягти політичний і соціальний рух. Це визначення, де демократія ототожнюється з народовладдям – класичне, універсальне, воно може застосовуватися до будь – якого історичного типу демократії як носій загальнолюдських цінностей, як державний лад, що ґрунтується на владі народу і гарантує залучення його до процесу прийняття політичних рішень.

Е. Хейвуд, слідом за А. Лінкольном, вважав, що демократія пов'язує уряд з народом, але зв'язок може відбутися як влада народу, як влада тих, хто вийшов з народу, і як правління в інтересах народу. Але тут слід визначити: «що таке народ і наскільки широко повинна розосереджуватись політична влада?»; «чи варто людям правити самим, чи це завдання вони можуть передоручити політикам і політичним партіям, які претендують представляти суспільство?»; «які питання підлягають колективному вирішенню в демократичному процесі?» [2]. Реальні важелі влади і вплив на маси зосереджені в руках окремих осіб і інститутів, які репрезентують волю громадян. Але для демократії принципово важливо, щоб народ виступав як джерело влади, а органи держави формувалися через процедуру виборів громадянами, які мають рівні політичні права. Саме тому трактувань демократії у сучасній політичній науці нараховується кілька сотень і всі вони доволі широкі. Увага акцентується на дослідженні демократії як форми правління, що визначається, виходячи з джерел влади уряду і цілей, яким він служить, та з процедур формування органів влади. Політична наука пройшла у своєму аналізі демократії три стадії і зберегла три підходи до пояснення суті цього феномену: традиційний

інституціоналізм, який сприймає демократію як максимальну законність; біхевіористський (поведінковий) підхід; функціоналістський підхід, який поєднує елементи перших двох підходів і наголошує саме на реальному функціонуванні інститутів демократії на основі конституційних норм, враховуючи поведінку політичних діячів – громадян і політичних груп [3].

С. Хантінгтон пише, що «при визначенні демократії за джерелом влади чи цілями уряду виникають двозначність і неточність, які створюють серйозні проблеми» [4]. Тож дослідники часто дотримуються процедурного визначення демократії, що цілком вписується в демократично-політичну практику. Це певна процедура і результат діяльності, які утворюють складну і впорядковану систему переговорів у владі, у суспільстві і між владою і суспільством щодо цілей суспільного розвитку, засобів їх досягнення та розподілу ресурсів.

Саме поєднання загальних культурних цінностей та суто соціальних конфліктів і уможливлює демократію. Для більшості громадян їх схильність до демократії ґрунтується на переконанні, що це єдиний політичний режим, здатний забезпечити надійне поєднання захисту індивідуальних інтересів і турботи про загальний інтерес. Культурна сфера, в межах якої може діяти демократія, визначається поєднанням універсального принципу раціональності і заклику до особистісної самобутності, яка сама має подвійний аспект: право обирати власне життя та повагу до витоків і спадщини, виходячи з яких кожен індивід може вільно творити свою конкретну особистість і протистояти зовнішньому пануванню. У цьому полягає важливість поваги до прав меншин у всіх сучасних дискусіях про демократію.

Досліджуючи демократію, Г. Ділігенський визначає інститути, які дозволяють громадянам певною мірою впливати на владу і політику, вважаючи демократичним те суспільство, яке по-перше надає людям «певний ступінь свободи самовизначення особистості – вибору форми діяльності, місця життя і праці, переконань, джерел інформації тощо, а по-друге, захисту від авторитарної сваволі тих, хто має владу, життя людей у межах і під захистом закону» [5].

Сучасні трактування демократії різняться підходами до вивчення її властивостей, процедур, середовища реалізації, цінностей, які вона продукує. Так, А. Мадатов вказує на такі підходи до дослідження демократії як політико – інституціональний (для аналізу політичного режиму), процесуально-процедурний (для характеристики життєдіяльності будь-якої спільноти на загальнодержавному і локальному рівнях, зокрема політичних партій), культурологічний, що поєднує демократію з певною культурою суспільства, основою на принципах автономії індивіда, терпимості і громадянській відповідальності

та аксіологічний, що вказує на певну політичну і соціальну цінність, нерозривно пов'язану з принципом свободи, правами людини і створенням максимальних умов для саморозвитку особистості [6].

Водночас Б. Гутгенбергер виокремлює лише два основних типи концептуальних підходів у теорії демократії: нормативний і емпірично-описовий (дескриптивний). У межах нормативного підходу він аналізує й обґрунтовує питання про те, що таке демократія в ідеальному вигляді і в чому вона перевершує інші форми управління суспільством. Емпірично-описовий підхід акцентує увагу на реальній демократії та її практичних діях [7]. Однак така диференціація дає лише наближену орієнтацію, адже нормативні принципи і їх обґрунтування апелюють до досвіду, політичної практики, а емпіричні принципи і теоретичні побудови ніколи не обмежуються політичними реаліями, які інтерпретуються і класифікуються за певними аспектами. У межах моделей виникають різні напрями досліджень, сфокусовані на визначених ними завданнях, з акцентом на певних елементах проблеми.

Аксіологічний підхід сприймає загальнолюдські цінності, обов'язкові для демократичного устрою суспільства – йдеться про свободу, рівність, соціальну справедливість, право обирати і бути обраним до органів влади, недоторканність приватної власності, безпеку і невтручання в особисте життя. Зазначимо, що для демократії принципово важливим є не використання громадянами певних цінностей, а сам факт надання їм можливості такого використання. Зазвичай не всі люди користуються політичною свободою, що спонукає деяких вчених ставити під сумнів проголошення свободи як найважливішої загальнолюдської і демократичної цінності, адже, на їхню думку, в сучасному світі більшість людей, не роздумуючи, поміняли б політичну свободу (віртуальну декларацію) на стабільний, безпечний, гідний добробут. Але історичний і державний досвід переконливо свідчить, що демократія тісно пов'язана зі свободою, здатністю протистояти гнобленню, бюрократії, з масовим споживанням і вільними ЗМІ. Отже, більшість держав сприймають демократію, що ґрунтується на особистих, а не на загальних цінностях. Тож, варті осуду і відсутність особистого вибору в авторитарних країнах, і зведення масових споживачів до статусу об'єктів, місце яких у соціальній системі визначається лише їх купівельною спроможністю. Ототожнення демократії як рівності і соціальної справедливості теж трактується двоюко. Загальну рівність розглядають і як надання всім рівних шансів для досягнення життєвих цілей, і як рівне користування благами, створеними у суспільстві. Тут демократія – більш формальне, юридичне встановлення принципу, який практично ніколи не реалізується. Зміст демократії –

у прагненні до максимальної його реалізації і створенні можливості для руху суспільства до втілення цього принципу.

Раціонально – утилітарний підхід полягає в трактуванні демократії як найбільш раціональної форми суспільно – державного устрою. Він розглядає демократію як найефективнішу форму правління з погляду врахування і гармонічного поєднання інтересів усіх верств населення та соціальних груп. Як найбільш динамічна форма реакції на соціальні процеси, демократія дає змогу знайти оптимальне вирішення проблем, що постійно виникають. Демократію проголошують відкритим суспільством, де здійснюється ефективний механізм пошуку, селекції та добору політичних рішень при реалізації ініціатив окремих громадян, соціальних спільнот, громадських об'єднань. Вона органічно поєднується з ринковою економікою і дає можливість судити про відкритість суспільства для будь – яких ідей і варіантів вирішення завдань соціального розвитку, обраного народом. Раціонально – утилітарне обґрунтування демократії міститься в системних теоріях Н. Луманна, К. Дойча, які вважають демократію найбільш раціональною формою державного управління не з погляду гуманістичних цінностей, а як найпридатніший спосіб адаптації до зовнішніх умов, можливість збереження та розвитку найкращих соціальних умов для громадян [8].

Б. Баді, досліджуючи демократію крізь призму культурологічного підходу, вважає, що постулювання універсального тріумфу демократії має на меті приписування абсолютної цінності культурі, «яка породжує демократію», що дає їй перевагу над іншими культурами [9]. Більшість порівняльних досліджень вказують на близькість демократії і культури західного християнства – йдеться про опору на дію, концепцію легітимності, розвиток індивідуальності, делегування, плюралізм. Але ці риси Заходу і властиві йому авторитарні та диктаторські режими не свідчать, що культура чи релігія несуть у собі первинні зерна демократії.

Поєднуючи підходи до визначення демократії, Х. Лінц вказує, що демократія є законним правом «формулювати й обстоювати політичні альтернативи, якими супроводить право на свободу об'єднань, свободу слова та інші головні політичні права особистості; вільне і ненасильницьке змагання лідерів з періодичною оцінкою їх претензій на управління суспільством; включення в демократичний процес всіх ефективних політичних інститутів; забезпечення умов політичної активності для всіх членів політичного співтовариства незалежно від їх політичних переваг. Демократія не вимагає обов'язкової зміни правлячих партій, але можливість такої зміни повинна існувати, адже сам факт цих змін є основним свідченням демократичного характеру режиму» [10].

Близькі думки щодо процесів демократизації кінця ХХ ст. висловлює і Н. Генон, вбачаючи у них «всебічну адаптацію до якісно нових місцевих і міжнародних умов, спробу підвищити загальний рівень соціальної раціональності для того, щоб досягти всебічної (максимальної) соціальної раціоналізації». Він вважає, що процес демократизації включає етапи, які становлять перехід від пізнання до практики [11]. Водночас кожен практичний крок уперед повинен бути відображений у теоретичних висновках, у неупередженому теоретичному аналізі, що стимулюватиме подальші програми практичних змін.

Безпосередній вплив на політичну сферу сучасного світу мають процеси глобалізації, які стосуються всіх аспектів життя. Вплив глобалізації – системний, взаємопов'язаний, він опосередковується процесами, що відбуваються у світі. За багатьма параметрами рушій процесу – економіка, за якою приховано безліч рішень, прийнятих політичною владою з метою забезпечити вільний ринок, усунути наявні перешкоди. Тож, повсякденні прояви глобалізації є продуктом прийнятих політичних рішень на рівні урядів і законодавчих органів різних держав. Ф. Шміттер вважає, що це свідчить про безумовний вплив демократії на виклики глобалізації і вказує на появу глобальної чи космополітичної демократії. «Якщо масштаби всього на світі невблаганно і безповоротно зростають, якщо всі виміри колективного існування – виробництво, відтворення, комунікації, тотожність і влада – самі собою рухаються у бік планетарного злиття, чому б нам не підняти на той же рівень (звичайно, поступово) і демократичні інститути? – запитує він. – Спроби протистояти цій динаміці на національному чи... регіональному рівні приречені на поразку, так що той, хто першим прийме цю динаміку і заздалегідь підготується до неї, встановивши в себе відповідні глобальні норми й інститути, очолить наступаюче тисячоліття» [12].

Глобалізаційні процеси рішуче впливають на політичне життя, відображаючи реальні чи створюючи нові чинники економічної, соціальної, культурної та інших сфер. Повсякденні прояви глобалізації ніби природні і неминучі, і часто забувається, що вони є результатом політичної діяльності урядів – і демократичних, і авторитарних. Ступінь демократичності глобалізації залежить від можливості громадян впливати на ті процеси, які пов'язані з її проявом. Створення певних політичних інститутів і механізмів взаємодії між ними і громадянами – основа для функціонування глобальної демократії.

Два різних підходи до демократії досліджує Р. Дарендорф. Одне з них «конституційне, де мова йде про устрій, який дає можливість змішувати уряд без революції шляхом виборів, у парламенті тощо. Інше значення демократії – фундаментальне. Демократія повинна

бути справжньою, управління повинне бути передане народу, рівність повинна стати реальною». Але сам він визнає, що фундаментальна демократія – помилка і зазвичай доволі витратна [13].

Й. Шумпетер і С. Хантінгтон процедурно визначають демократію: «Політична система будь-якої держави в ХХ ст. визначається як демократична в тій мірі, в якій особи, наділені вищою владою приймати колективні рішення, відбираються шляхом чесних, неупереджених, періодичних виборів, у ході яких кандидати вільно змагаються за голоси виборців, а голосувати має право практично все доросле населення». Також він вказує на низку таких важливих моментів, де, по-перше, визначення на основі критерію виборів є мінімальним і, по-друге, при демократичному правлінні виборні особи, які приймають рішення, не мають тотальної влади, оскільки поділяють владу з іншими. Але, якщо такі демократично обрані керівники, які приймають рішення, є просто фасадом, за яким значно більшу владу має не обрана демократично група, то така політична система – не демократична,

по-третє, створені демократичні системи можуть бути не тривалими в часі через низьку життєздатність, пов'язану з відсутністю стабільності, що є її ключовою характеристикою, по-четверте, демократію доцільніше розглядати як дихотомічну величину, визнаючи при цьому можливість існування якихось проміжних варіантів, які можуть бути названі напівдемократіями і, по-п'яте, при недемократичних режимах відсутнє виборче змагання і широка участь у голосуванні [14].

Інакше інтерпретує процес демократизації Дж. Кін: «Демократія з'являється як важкий процес і розширюється, – пише він, – у поділі підзвітної влади між численними публічними сферами, існуючими всередині інституціонально різних галузей громадянського суспільства і держави, і у сфері їх взаємодії» [15]. Він розглядає демократію як особливий тип політичної системи, в якій інститути громадянського суспільства і держави мають тенденцію функціонувати як два необхідних елементи, як окремі і водночас взаємозалежні внутрішні чинники в системі, де влада, незалежно від того, як вона здійснюється, завжди може стати предметом публічного обговорення, компромісу й угоди. Вчений вважає, що не слід нав'язувати світогляд шляхом примусу, а слід встановлювати демократію як інституціонально – закріплене зобов'язання ставити під сумнів наслідування певних утопічних ідеалів і обстоювати плюралізм, підзвітність суспільству, створюючи бар'єри на шляху небезпечної концентрації влади.

Поміж різноманіття напрямків, можна виділити три основні напрями у вивченні передумов демократизації суспільства. Прибічники першого напрямку акцентують увагу на передумовах, які необхідні для виникнення стабільних демократій. До подібних передумов

належать: модернізація, індустріалізація, урбанізація, рівень освіти, елементи капіталізму і добробут; відповідний характер соціальної структури та соціальної стратифікації суспільства; демократична політична культура, а також розвинуте громадянське суспільство; наявність у країні визначених інституціональних форм. Серед особливо важливих інституціональних факторів виділяють електоральні системи, мажоритарне або пропорційне представництво, парламентська або президентська форма правління, міцні політичні партії і стабільна партійна система; відсутність етнічних або регіональних конфліктів; мирне міжнародне становище країни (зовнішньополітичний фактор).

Д. Растоу зауважує, що "для демократизації не потрібен якийсь мінімальний рівень економічного розвитку та соціальної диференціації". Єдиною попередньою умовою розробки своєї динамічної моделі переходу до демократії він визначив "наявність національної єдності" [16]. У центрі досліджень другого напрямку лежить процес переходу від авторитаризму до демократії. Представники цього напрямку вважають, що успіх або невдача демократичних перетворень багато в чому визначається характером самого транзиту. Головна увага приділяється ролі політичних еліт, важливості єдності елітних груп, необхідності обов'язкової наявності угод і пактів між ними. Якщо формування демократичної культури є суттєвим аспектом демократії, то необхідно визнати, що позиція еліт дійсно може мати вирішальне значення у визначенні напрямку і перспектив подальшого розвитку суспільства. Тобто, суспільство буде розвиватися шляхом демократії чи диктатури.

Таким чином, однозначним є те, що необхідно досліджувати "залежність моделей демократизації від дії структурних чинників в залежності від походження попереднього, тоталітарного режиму (оригінальне чи інстальоване), терміну його функціонування, його жорсткості та цивілізаційного контексту".

На думку Дж. Каллберга, Дж. Хіглі і Я. Пакульські, "динаміка та траєкторія політичних змін в посткомуністичних країнах можуть практично повністю пояснюватися як похідні від структури і поведінки еліт" [17]. Підкреслюючи важливість єдності та консенсусу еліт для демократії, дослідники цього напрямку зазначають, що за умов, коли політична еліта роз'єднана і перебуває у стані конфлікту, досягнути консолідації демократії значно складніше. Сфера інтересів представників третього напрямку – період після краху колишнього режиму та проблеми пов'язані з консолідацією демократії.

Згідно з визначенням Д. Лінца і А. Степана, консолідована демократія трактується як політичний режим, при якому "демократія як

складна система інститутів, правил, а також зразків стимулів і гальмувань стала, одним словом, "єдино визнаним типом гри" [18].

На відміну від першого напрямку, де акцентують увагу на соціально-економічних та інших структурних передумовах демократизації, другий і третій напрями наголошують на незалежній ролі індивідуальних політичних акторів і на людському факторі, а також на здатності еліт сформувати демократію навіть за несприятливих об'єктивних умов. У свою чергу, А. Мелвіль, запропонував використовувати методологію "коловороту причинності" для аналізу структурних і процедурних факторів як передумов демократичних транзитів. Він вважає, що чітка причинність, яка достатньо і комплексно пояснює феномен демократичного транзиту та зародження демократії в цілому (тобто, її "органічне проростання, силове впровадження зсередини або подібне нав'язування ззовні" [19]) в нинішній літературі не простежується.

Отже, під час побудови загальних моделей походження демократії одні автори роблять акцент на структурних факторах (насамперед, це державо- і націоутворюючі, соціально-економічні і культурно-ціннісні фактори), а інші – на факторах процедурних, особливо на виборі та послідовності конкретних рішень і дій тих політичних акторів, від яких залежить процес демократизації. Але як зауважив А. Пшеворський "процес демократичного транзиту можна вважати закінченим тоді, коли демократична культура стає домінуючим сегментом політичної культури суспільства, коли демократія стає такою, що сама себе підтримує" [20].

Прибічників структурного підходу (С. Ліпсет, Г. Алмонд, С. Верба, Д. Растоу, Р. Інглехарт) цікавлять, в першу чергу, виявлені та зафіксовані загальні положення між певними соціально-економічними та культурно-ціннісними змінними. При цьому дані цих положень подаються власне як структурні (тобто, зумовлені впливом деяких об'єктивних суспільних структур, а не суб'єктивними намірами та діями акторів-учасників політичного процесу) умови демократії та демократизації [21]. Якщо розглянути узагальнену структурну модель переходу до демократії, то можна виокремити чотири основних типи структурних передумов демократизації: здобуття національної єдності і відповідної національної ідентичності; досягнення відносно високого рівня економічного розвитку;

розповсюдження культурних норм і цінностей, які передбачають визнання демократичних принципів, довіру до ключових політичних інститутів, почуття громадянського обов'язку тощо;

наявність ефективної держави і дієвого владного апарату.

Слід зауважити, що практика демократичних транзитів третьої хвилі демократизації довела, що руйнація недемократичних режимів

і спроби побудови нових демократичних соціально-політичних інститутів прямо не пов'язані і тим більше не припускають наявності та масового розповсюдження в перехідному суспільстві будь-яких специфічних структурних обставин. Починаючи з середини 1970-х років, демократичні транзити на початкових стадіях були результатом певних рішень та вибору політичних тактик і стратегій ключовими політичними акторами, хоча суспільство в цілому створювало цьому процесу позитивний або негативний фон. Прибічники процедурного підходу доводять, що жодні об'єктивні соціальні, економічні, культурні, політичні та інші фактори не можуть ні пояснити, ні передбачити, які політичні сили і актори, коли і за яких обставин відстоюватимуть недемократичну стабільність. Вони вважають, що дії політичних акторів, які ініціюють і здійснюють демократичний транзит, не визначаються їх об'єктивним становищем в суспільній структурі, а скоріше суб'єктивним.

Ці два підходи доповнюють один одного, тому що вони фактично роблять акцент на різні сторони єдиної групи явищ. Тому теоретично нічого не має перешкоджати спробі синтезувати дві методології, одна з яких звертає увагу на структурні фактори демократії і демократизації, а інша – на процедурні фактори.

Отже, спроба теоретико-методологічного синтезу структурного і процедурного підходів до демократизації є необхідною, оскільки дозволила б враховувати більш широкую сукупність факторів та змінних, а також побудувати більш багатовимірні моделі процесів, які досліджуються. І своєрідним початком для такого попереднього синтезу могла б стати методологія аналізу, яку вперше було використано у праці Д. Кемпбелла та його колег "Американський виборець", і яку вони назвали "кругообігом причинності". Автор цієї праці наголошує, що в ідеалі поступове просування в процесі аналізу від змінних макрорівня, які впливають на демократизацію, до змінних мікрорівня повинно здійснюватися у відповідності до повної методологічної логіки [22]. Мається на увазі те, що спуск до кожного подальшого рівня аналізу передбачає, що пояснювальний потенціал факторів попереднього рівня вже вичерпано, а саме явище так і залишилося не до кінця поясненим. Перехід із макро- на мікрорівень і передбачає поступовий рух від переважно структурного до переважно процедурного аналізу. Отже, відкривається шлях для синтезу двох підходів у межах загальної методологічної моделі, яка зможе пояснити, як і чому відбувається демократизація. Хоча, необхідно зазначити, що використання методології "кругообігу причинності" під час аналізу передумов демократизації не може замінити розробки інтегративної теорії. Тобто, наукові дослідження у цій галузі повинні продовжуватись і надалі.

Таким чином, для узагальненого, комплексного дослідження передумов, безпосередніх умов, контексту і обставин демократизації, очевидно, все ж таки є необхідним теоретико-методологічний синтез усіх підходів і рівнів аналізу. Лише за цієї умови можна розраховувати на цілісний та систематизований опис і пояснення центрального аспекту демократизації – встановлення демократичного політичного режиму та відповідних процедур.

Література:

1. Иванов Р. Ф. Авраам Линкольн и гражданская война в США / Р. Ф. Иванов. – М., 1964. – С. 52.
2. Хэйвуд Э. Политология / Э. Хэйвуд; пер. с англ. – М. : Изд. Юнити, 2005. – С. 81.
3. Федорчук Т. Сучасні теоретико-методологічні підходи до визначення демократії // Освіта регіону. Політологія. Психологія. Комунікації. – 2009. – Вип № 1. – С. 3.
4. Хантингтон С. Политический порядок в меняющихся обществах / С. Хантингтон. – М. : Прогресс-Традиция, 2004, с-480.
5. Дилигенський Г. Соціально-політична психологія [Електронний ресурс] / Г. Дилигенський. – Режим доступу: http://revolution.allbest.ru/psychology/00231274_0.html
6. Мадатов А. С. Демократия: методология исследования, анализ перспектив / А. С. Мадатов. – М. : Изд-во Алкигамма, 2004. – С. 48 – 50.
7. Гуггенбергер Б. Теория демократии / Б. Гуггенбергер // Полис. – 1991. – № 4.
8. Сучасні моделі демократичного правління: протективна демократія; демократія, що розвивається [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-text-7557.html>
9. Бади Б. Демократия и религия: логика культуры и логика действия / Б. Бади // Международный журнал социальных наук. – 1991. – № 2.
10. Линц Х. «Государственность», национализм и демократизация / Г. Линц, А. Степан // Полис. – 1997. – № 5.
11. Генов Н. Переход к демократии в Восточной Европе: тенденции и парадоксы социальной рационализации / Г. Генов // Международный журнал социальных наук. – 1991. – № 2. – С. 18.
12. Шмиттер Ф. Будущее демократии: можно ли рассматривать его через призму масштаба? / Ф. Шмиттер // Логос. – 2004. – № 2.
13. Дарендорф Р. Современный социальный конфликт. Очерк политики свободы / Р. Дарендорф; пер. с нем. – М. : «Российская политическая энциклопедия», 2002.
14. Хантингтон С. Третья волна. Демократизация в конце XX века. / С. Хантингтон; пер. с англ. – М. : «Российская политическая энциклопедия», 2003. – С. 66.
15. Кин Дж. Демократия и гражданское общество / Джон Кин. – М. : Прогресс, 2001. – С. 214.

16. Rustow D. Transitions to democracy: toward a dynamic model / D. Rustow // Comparative Politics. – 1970. – Vol. 2. – № 3. – P. 91.
17. Kullberg I. Elites, Institutions and Democratization in Russia and Eastern Europe / I. Kullberg, J. Higley, J. Pakulski // Elites and Leadership in Russian Politics. – St. Martin's Press, 1998. – P. 176.
18. Linz J. I., Stepan A. Toward Consolidated Democracies / J. I. Linz, A. Stepan // Journal of Democracy. – 1996. – Vol. 7. – № 2. – P. 18.
19. Мельвиль А. Ю. Методология «воронки причинности» как промежуточный синтез «структуры и агента» в анализе демократических транзитов / А. Ю. Мельвиль // Политические исследования. – 2002. – № 5. – С. 54 – 59.
20. Пшеворський А. Транзитологія [Електронний ресурс] / А. Пшеворський. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/>
21. Алмонд Г. А. Гражданская культура и стабильная демократия / Г. А. Алмонд, С. Верба // Политические исследования. – 1992. – № 4; Липсет С. Сравнительный анализ социальных условий, необходимых для становления демократии / С. Липсет, К. -Р. Сен, Дж. Торрес // Международный журнал социальных наук. – 1993. – № 3; Растоу Д. А. Переходы к демократии: попытки динамической модели / Д. А. Растоу // Полис. – 1996. – № 5.
22. Кемпбелл Д. Теоретико – методологічні основи дослідження сучасних демократичних підходів у політичній науці: передумови демократизації суспільства / Д. Кемпбелл // Освіта регіону. Політологія. Психологія. Комунікації. – 2009. – Вип № 4. – С. 23.

УДК 342.7(477)

Лукіян І. А., НУ «ОЮА»

КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

В статті проаналізовано спектр прав і свобод людини, відображених в сучасній Конституції України, їх гуманістична спрямованість.

В статье проанализирован спектр прав и свобод человека, отраженных в современной Конституции Украины, их гуманистическая направленность.

In the article spectrum of rights and freedoms of man, reflected in modern Constitution of Ukraine, their humanism orientation is analyzed.

Актуальність проблеми обумовлена нагальними потребами сучасного етапу демократичного транзиту України, що полягають у необхідності суспільно-політичної консолідації і модернізації всіх сфер суспільного життя та невідкладними завдання з їх вирішення.